

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗИНА

ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Навчально-методичний комплекс для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю Е2 «Екологія»

Електронний ресурс

Харків – 2025

Рецензенти:

Н. В. Гришина – завідувачка кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент;

А. С. Александрова – головний спеціаліст сектору іхтіології, регулювання рибальства, меліорації та аквакультури Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Харківській області.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 5 від 30 січня 2025 року)*

П 75 **Природоохоронне** законодавство та екологічне право : навчально-методичний комплекс для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю Е2 «Екологія» [Електронний ресурс] / укладач О. О. Гололобова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 76 с.)

Навчально-методичний комплекс нормативної дисципліни підготовки еколога «Природоохоронне законодавство та екологічне право» містить робочу програму навчальної дисципліни, методичні рекомендації для виконання практичних, самостійних робіт, приклади завдань семестрових екзаменів тощо.

УДК 349.6

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»	5
1.1 Опис навчальної дисципліни	5
1.2 Тематичний план навчальної дисципліни	6
1.3 Структура навчальної дисципліни	10
1.4 Методи контролю та система оцінювання	12
1.5 Рекомендована література	15
2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЗА РОЗДІЛАМИ ДИСЦИПЛІНИ	20
2.1 Методичні рекомендації до вивчення розділу 1	20
2.2 Методичні рекомендації до вивчення розділу 2	24
2.3 Перелік питань для самоперевірки	32
3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ	39
4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ РОБІТ	67
5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО УЧАСТІ У ПІДСУМКОВОМУ КОНТРОЛІ	70
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна (від 28 грудня 2020 року, протокол № 19 Вченої ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна) є основним нормативним документом, що регламентує організацію й здійснення освітньої діяльності в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна.

Згідно до Положення – «навчально-методичний комплекс дисципліни – це сукупність нормативних та інших навчально-методичних матеріалів в паперовій та/або електронній формах, необхідних і достатніх для ефективного виконання здобувачів вищої освіти робочої програми навчальної дисципліни, передбаченої освітньою програмою підготовки здобувачів вищої освіти відповідного рівню вищої освіти».

Освітній контент навчально-методичного комплексу навчальної дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право» містить робочу програму навчальної дисципліни, методичні рекомендації для виконання практичних, самостійних робіт, приклади завдань семестрових екзаменів, критерії оцінювання навчальних досягнень студентів тощо.

Навчальне видання призначене для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 101 «Екологія» першого (бакалаврського) освітнього рівня.

1. РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

1.1 Опис навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальності 101 «Екологія».

Мета викладання навчальної дисципліни: формування системного еколого-правового мислення майбутніх фахівців зі збалансованого використання природних ресурсів, необхідного для прийняття правових екологічно-обґрунтованих рішень по запобіганню, обмеженню та усуненню шкоди навколишньому середовищу на благо нинішнього і прийдешніх поколінь.

Основні завдання вивчення дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право»:

–оволодіння системою правового регулювання захисту навколишнього середовища, необхідною для прийняття правових екологічно-обґрунтованих рішень на різних ієрархічних рівнях;

–застосування теоретичних знань і приписів нормативно-правових актів природоохоронного законодавства у практичній діяльності.

Кількість кредитів – 3.

Загальна кількість годин – 90.

Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	3-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
32	6
Практичні, семінарські заняття	

16	6
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
42	78
Індивідуальні завдання	
– год.	

Заплановані результати навчання

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні набути наступних компетентностей:

ЗК 7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ФК 4. Здатність використовувати в професійній діяльності знання сучасних досягнень національного та міжнародного екологічного законодавства.

ФК 12. Здатність до опанування міжнародного та вітчизняного досвіду вирішення регіональних та транскордонних екологічних проблем.

Дисципліна формує такі програмні результати навчання:

ПРН 7. Уміти розв'язувати проблеми у сфері захисту навколишнього середовища із застосуванням загальноприйнятих та/або стандартних підходів та міжнародного та вітчизняного досвіду.

ПРН 20. Уміти формувати запити та визначати дії, що забезпечують виконання норм і вимог екологічного законодавства.

1.2 Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальна частина.

Тема 1. Поняття, предмет, метод і принципи екологічного права. Система та джерела екологічного права.

Предмет екологічного права, об'єкти і суб'єкти екологічного права. Поняття екологічного права. Методи регулювання в екологічному праві. Принципи екологічного права. Система екологічного права. Поняття і види джерел екологічного права. Конституція України - основа екологічного права.

Закони та підзаконні акти в системі джерел екологічного права. Договір як джерело екологічного права. Судовий прецедент та звичай як форма офіційного вираження та закріплення правових норм.

Тема 2. Екологічні права людини.

Формування екологічних прав у національному праві. Право на сприятливе навколишнє середовище. Процесуальні екологічні права. Право на доступ до інформації. Право на участь у прийнятті рішень. Доступ до правосуддя.

Тема 3. Право власності на природні ресурси та право природокористування.

Поняття права власності на природні ресурси його зміст та специфіка. Конституційні засади права власності на природні ресурси. Суб'єкти права власності на природні ресурси: право власності Українського народу на природні ресурси; суб'єкти прав державної та комунальної власності на природні ресурси; суб'єкти права приватної власності на природні ресурси. Об'єкти права державної, комунальної та приватної власності на природні ресурси.

Тема 4. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення.

Поняття та загальна характеристика юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення. Види екологічних правопорушень, за які передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність. Цивільно-правова відповідальність за екологічні правопорушення.

Тема 5. Економіко-правовий механізм в екологічному праві.

Поняття економіко-правового механізму в екологічному праві та види економічних заходів. Фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища. Поняття та види зборів за спеціальне використання природних ресурсів. Плата за землю. Збір за використання лісових ресурсів. Збори за спеціальне водокористування. Плата за користування надрами. Збір за спеціальне використання об'єктів тваринного світу. Збори за забруднення навколишнього природного середовища та за погіршення якості природних

ресурсів. Економічне стимулювання в екологічній сфері. Екологічне страхування та екологічний аудит.

Розділ 2. Спеціальна частина.

Тема 6. Правове регулювання використання та охорона земель.

Земля як об'єкт екологічних відносин. Система законодавства щодо охорони та використання земель. Використання землі на праві власності. Використання землі на праві користування. Використання землі на підставі інших речових прав. Охорона земель. Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства.

Тема 7. Правове регулювання використання та охорони вод.

Води як об'єкт екологічних відносин. Система законодавства щодо використання та охорони вод. Поняття водокористування та його види. Суб'єкти водокористування, їх права та обов'язки. Стандартизація і нормування в галузі використання і охорони вод. Поняття охорони вод та система заходів водоохорони. Водоохоронні зони та зони санітарної охорони. Здійснення заходів по охороні вод від забруднення, засмічення і вичерпання. Запобігання шкідливим діям вод та аваріям на водних об'єктах і ліквідація їх наслідків. Правові заходи, що забезпечують раціональне використання та охорону водних об'єктів. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.

Тема 8. Правове регулювання використання надр.

Надра як об'єкт екологічних відносин. Система законодавства щодо використання та охорони надр. Поняття права користування надрами та його види. Підстави та порядок заснування права користування надрами, ліцензування діяльності щодо користування надрами. Особливості правового регулювання розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення. Правовий режим родовищ корисних копалин. Правові заходи, що забезпечують раціональне користування надрами. Юридичні форми охорони та захисту права використання надр. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.

Тема 9. Правове регулювання використання та охорони лісів.

Ліси як об'єкт екологічних відносин. Система законодавства щодо використання та охорони лісів. Поняття використання лісів та його види. Використання лісів на праві власності. Використання лісів на праві користування. Лісові сервітути. Використання лісових ресурсів. Основи виникнення й припинення права лісокористування. Здійснення заходів з охорони лісів. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.

Тема 10. Правове регулювання використання та охорони рослинного світу.

Рослинний світ як об'єкт екологічних відносин. Система законодавства щодо використання та охорони рослинного світу. Загальне використання природних рослинних ресурсів. Спеціальне використання природних рослинних ресурсів. Ліміти та збір за використання рослинних ресурсів. Використання природних рослинних ресурсів з господарською метою. Використання природних рослинних ресурсів з іншою (не господарською) метою. Охорона рослинного світу. Інтродукція, акліматизація та селекція рослин; ботанічні колекції. Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ.

Тема 11. Правове регулювання використання і охорони тваринного світу.

Тваринний світ як об'єкт екологічних відносин. Система законодавства щодо використання та охорони тваринного світу. Право власності на об'єкти тваринного світу. Використання об'єктів тваринного світу та його види. Мисливство. Рибальство. Використання об'єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях. Використання корисних властивостей життєдіяльності тварин та отримання продуктів їх життєдіяльності. Добування (придбання) диких тварин з метою їх утримання і розведення у напіввільних умовах чи в неволі. Охорона тваринного світу. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.

Тема 12. Правове регулювання використання і охорони атмосферного повітря.

Поняття й особливості права використання атмосферного повітря. Правове регулювання стандартизації і нормування забруднення атмосферного повітря;

нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря; нормативи граничне допустимих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря і шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів на нього; правові заходи попередження забруднення атмосферного повітря. Юридична відповідальність за порушення законодавства про використання і охорону атмосферного повітря.

Тема 13. Правовий режим природних територій, що особливо охороняються.

Законодавство про природно-заповідний фонд України, його класифікацію і види використання, порядок надання його в користування та вилучення чи припинення. Права і обов'язки природокористувачів, а також види відповідальності за його порушення.

Правовий режим курортних, лікувально-оздоровчих і рекреаційних зон. Юридична відповідальність за порушення законодавства про використання і охорону природно-заповідного фонду України.

1.3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усьо- о	у тому числі					Усьо- ого	у тому числі				
л		п	лаб	інд	ср	л		п	лаб	інд	ср	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Загальна частина												
Тема 1. Поняття, предмет, метод і принципи екологічного права. Система та джерела екологічного права.	6	4				2	6	1				5
Тема 2. Конституційне, нормативно- правове закріплення	6	2	2			2	6		2			4

екологічних прав та обов'язків людини і громадянина в національному законодавстві.												
Тема 3. Право власності на природні ресурси та право природокористування	6	2				4	6	1				5
Тема 4. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення.	8	2	4			2	7	2	2			3
Тема 5. Економіко-правовий механізм в екологічному праві.	5	2				3	6					6
<i>Разом за розділом 1</i>	<i>31</i>	<i>12</i>	<i>6</i>			<i>13</i>	<i>31</i>	<i>4</i>	<i>4</i>			<i>23</i>
Розділ 2. Спеціальна частина												
Тема 6. Правове регулювання використання та охорона земель.	8	2	2			4	8	1				7
Тема 7. Правове регулювання використання та охорони вод.	8	4	2			2	8	1				7
Тема 8. Правове регулювання використання надр.	7	2				5	7					7
Тема 9. Правове регулювання використання та охорони лісів.	8	4	2			2	8					8
Тема 10. Правове регулювання використання та охорони рослинного світу.	7	2				5	7					7

Тема 11. Правове регулювання використання і охорони тваринного світу.	7	2	2			3	7	2			5
Тема 12. Правове регулювання використання і охорони атмосферного повітря.	7	2				5	7				7
Тема 13. Правовий режим природних територій, що особливо охороняються.	7	2	2			3	7				7
<i>Разом за розділом 2</i>	<i>59</i>	<i>20</i>	<i>10</i>			<i>29</i>	<i>59</i>	<i>2</i>	<i>2</i>		<i>55</i>
Усього годин	90	32	16			42	90	6	6		78

1.4 Методи контролю та система оцінювання

У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна діє накопичувальна система оцінок за 100 бальною шкалою, яка представлена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1– Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру, %	Оцінка для чотирирівневої шкали оцінювання
90–100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

В процесі вивчення дисципліни використовуються такі види контролю: поточний протягом семестру; підсумковий семестровий контроль.

Поточний контроль проводиться науково-педагогічним працівником у формі усного опитування або письмового контролю на практичних заняттях та лекціях. Можливо проведення поточного контролю у формі колоквіуму, комп'ютерного тестування. Підсумковий семестровий контроль з дисципліни є

обов'язковою формою оцінювання результатів навчання та проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу і в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою дисципліни. Схема нарахування балів під час навчання у семестрі та при проведенні семестрового контролю з дисципліни представлена у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Схема нарахування балів під час навчання у семестрі та при проведенні семестрового контролю з дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право»

Поточний контроль та самостійна робота														К	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1					Розділ 2												
T1	T 2	T3	T 4	T 5	T 6	T7	T 8	T9	T 10	T 11	T 12	T 13	К	60	40	100	
2	5	1	11	1	5	6	1	6	5	5	1	1					
20					30								10	60	40	100	

Студент заробляє бали з першого дня занять, виконуючи різні види завдань за навчальною програмою дисципліни. Максимальна кількість балів, яку студент може отримати протягом навчального семестру становить 60 балів. Їх розподіл за темами, за видами навчальних технологій, яку студенти можуть отримати в процесі вивчення навчальної дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право», представлений у таблиці (див. табл. 1.2). Протягом семестру бали підсумовуються, і в кінці курсу у разі успішного виконання всіх завдань протягом навчального семестру та підсумкового контрольного завдання студент має можливість отримати максимальну підсумкову оцінку 100 балів.

Для допуску до складання підсумкового контролю (екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 10 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, індивідуального завдання.

Максимальна кількість балів та їх розподіл за темами, за видами навчальних технологій, яку студенти можуть отримати в процесі вивчення навчальної дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право»,

надана у таблиці 1.3.

Таким чином, в процесі вивчення дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право» використовуються такі критерії оцінювання:

–знання лекційного та самостійне опрацьованого навчального матеріалу, якій визначається навчальною програмою, під час лекційного опитування – 16 б;

–своєчасне та якісне виконання практичних робіт – 34 б;

–своєчасне та якісне виконання контрольної роботи з дисципліни – 10 б;

–своєчасне та якісне виконання підсумкового контролю з дисципліни своєчасне та якісне виконання контрольної роботи з дисципліни – 40 б.

Таблиця 1.3 – Кількість балів за видами навчальних технологій, темами

Тема	Усього балів за темою	Активність під час лекції (Відповіді на питання, участь в опитуванні і т. і.)	Практична робота	Контрольна робота
Розділ 1				
1	2	2	0	(10)
2	5	1	4	
3	1	1	0	
4	11	1	10	
5	1	1	0	
Разом за розділом 1	20	6	14	
Розділ 2				
6	5	1	4	(10)
7	6	2	4	
8	1	1	0	
9	6	2	4	
10	1	1	0	
11	5	1	4	
12	1	1	0	
13	5	1	4	
Разом за розділом 3	30	10	20	
Усього балів за видами оцінювання	50 (60)	16	34	

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Знання студентів оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

«Відмінно 90–100 балів» – студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.

«Добре 70–89 балів» – студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, своєчасно виконує контрольні роботи з дисципліни, під час лекційного опитування демонструє знання лекційного матеріалу.

Здобувач вищої освіти самостійне опрацьовує навчальний матеріал, якій визначається навчальною програмою, але припускається певних похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при виконанні практичного завдання.

«Задовільно 50–69 балів» – студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість, відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточні знання, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю; не завжди присутній на лекційних заняттях.

«Незадовільно 1–49 балів» – студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані; не завжди присутній на лекційних заняттях.

1.5 Рекомендована література

Основна література

1. Екологічне право України : навчальний посібник / за ред. проф. І. І. Каракаша, д. ю. н. Т. Є. Харитонової, к. ю. н. А. І. Черемнової; вид. 1-е. Одеса. : Гельветика, 2018. 408 с.
2. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ "Вид-во «Юрид. Думка», 2008. – 720 с.
3. Екологічне право України: Підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / А.П. Гетьман, М.В. Шульга (ред.). — Х.: Право, 2005. – 384 с.
4. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Каракаша І.І. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.
5. Екологічне право України. Навчальний посібник. 2-е видання: доповнене та перероблене / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – 368 с.
6. **Гололобова О. О.** Міжнародне та національне екологічне право. Сертифікований дистанційний курс. Центр електронного навчання Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2019 р. URL: <https://moodle.karazin.ua/>

Допоміжна література

Посилання на нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр_
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року №

2697-VIII ; станом на 28.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

4. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III ; станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

5. Водний кодекс України : Закон України 6 червня 1995 року N 214/95-ВР. ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. ; станом на 26.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>

7. Про рослинний світ : Закон України від 09.04.1999 № 591-XIV. ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>

8. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

9. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>

10. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.1992 р. № 2707-XII; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>

11. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>

12. Про захист рослин : Закон України від 14.10.1998 р. № 180-XIV ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-14#Text>

13. Про питну воду і питне водопостачання : Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-III ; станом на 01.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text>

14. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III ; станом на 15.11.2024. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>

15. Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-III ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>

16. Про інформацію : Закон України від 2.10.1992 р. № 2657-XII ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

17. Про оренду землі : Закон України від 6.10.1998 р. № 161-XIV ; станом на 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>

18. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 р. № 742-IV ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>

19. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

20. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV; станом на 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

21. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV ; станом на 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

22. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>

23. Про концесію : Закон України від 03.10.2019 № 155-IX ; станом 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>

24. Про мисливське господарство і полювання : Закон України від 22.02.2000 № 1478-III ; станом 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>

25. Про затвердження Положення про порядок установлення квот на видобуток окремих видів корисних копалин : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.1994 р. № 862. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/862-94-%D0%BF#Text>

***Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше
методичне забезпечення***

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/>
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Міністерство внутрішніх справ України. Рішення Європейського Суду з прав людини щодо України: URL: <https://mvs.gov.ua/activity/right/risennya-jevropeiskogo-sudu-z-prav-lyudini>
6. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. URL: <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr>

2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЗА РОЗДІЛАМИ ДИСЦИПЛІНИ

2.1 Методичні рекомендації до вивчення Розділу 1

Розділ 1 «Загальна частина» містять п'ять тем, на вивчення яких відводиться 31 година, з них 12 – на лекційні заняття, 6 – на виконання практичних робіт, 13 годин – на самостійну роботу.

У навчальних матеріалах до Теми 1 «Поняття, предмет, методи і принципи екологічного права. Система та джерела екологічного права» значна увага приділяється розгляду таких питань як з'ясування сутності екологічного права, його відмінності від інших галузей права, висвітлюється ієрархія нормативно-правових актів в екологічній сфері, надається аналіз основних принципів екологічного права та їх значення для сучасного суспільства.

Вивчення принципів екологічного права має ґрунтуватися на аналізі норм екологічного законодавства, насамперед ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». У навчальних матеріалах надається перелік, характеризується кожен принцип окремо з фокусуванням уваги на значення принципів екологічного права для правозастосування та правотворчості в сфері регулювання еколого-правових відносин.

Значна увага приділяється розгляду методів регулювання суспільних відносин в екологічному праві, наводиться класифікація джерел екологічного права, особлива увагу надається приписам Конституції України як джерела вищої юридичної сили, а також законів, підзаконних нормативно-правових актів і міжнародних договорів, які виступають джерелами екологічного права.

Питання формування екологічних прав у національному праві розглянуто у Темі 2. «Екологічні права людини» Екологічні права громадян – це сукупність юридичних можливостей людини впливати на стан довкілля, користуватися природними ресурсами та вимагати від держави та інших суб'єктів забезпечення сприятливого середовища для життя. Право на сприятливе

навколишнє середовище є фундаментальним правом людини, закріпленим у багатьох конституціях, включаючи Конституцію України. Це означає, що кожна людина має право на життя в оточенні, яке не завдає шкоди її здоров'ю та добробуту.

Процесуальні екологічні права – це інструменти, які забезпечують реалізацію права на сприятливе довкілля. Вони надають громадянам можливість брати активну участь у процесах прийняття рішень, що стосуються охорони навколишнього середовища. Екологічні права громадян – це закріплені в законі права людини на використання природних ресурсів, отримання інформації про стан довкілля, участь у прийнятті рішень щодо охорони навколишнього середовища, відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та майну внаслідок забруднення довкілля, звернення до суду для захисту своїх екологічних прав. Ці правові інструменти надають можливість безпосередньо користуватися природою, вимагати від держави, фізичних та юридичних осіб виконання їхніх обов'язків щодо охорони навколишнього природного середовища у випадку погіршення його якості, а також звертатися за державним або громадським захистом своїх порушених прав.

Тема 3 «Право власності на природні ресурси та право природокористування» присвячена розкриттю поняття «права власності на природні ресурси», його змісту та специфіки. Наводяться Конституційні засади права власності на природні ресурси, надається характеристика суб'єктів права власності на природні ресурси. Вивчення поняття права власності на природні ресурси подається на підставі звернення до загального цивільно-правового положення щодо права власності, а потім відстежується особливість правового регулювання відносин власності на природні ресурси.

Право власності на природні ресурси – це право володіти, користуватися і розпоряджатися ними, на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Зміст права власності: власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном.

Об'єкти права власності на природні ресурси істотно відрізняються від традиційних об'єктів цивільно-правових відносин власності, тому при під час опанування темою слід враховувати їхні відмінні риси, які значною мірою визначають сутність права власності на природні ресурси. Потрібно мати на увазі, що не всі природні ресурси можуть бути привласнені, а лише ті, які піддаються індивідуалізації. Такі природні ресурси, як, наприклад, енергія вітру чи сонячна радіація, хоча й активно використовуються людством, але привласнені бути не можуть.

Право природокористування – це сукупність правових норм, що регулюють відносини щодо використання, відтворення та охорони природних ресурсів. Це фундаментальне право, яке дозволяє людям використовувати природні багатства для задоволення своїх потреб, але водночас ставить за мету збереження довкілля для майбутніх поколінь.

При вивченні теми слід зосередитися на правових видах природокористування, розглянувши, зокрема, загальне і спеціальне природокористування, первинне і вторинне (похідне), класифікацію права природокористування залежно від об'єктів природи, залежно від суб'єктного складу та строків природокористування. Окремо виділяються види природокористування, засновані на договорі (оренда природних об'єктів, концесія), на адміністративному дозволі, а також природокористування, що здійснюється на засадах обмежених речових прав (емфітевзис, суперфіцій, сервітут).

У Темі 4 «Юридична відповідальність за екологічні правопорушення» надається поняття та загальна характеристика юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, розглядаються види екологічних правопорушень, за які передбачена адміністративна відповідальність, яка застосовується до фізичних та юридичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень у сфері охорони довкілля, або кримінальна відповідальність, яка застосовується за вчинення екологічних злочинів, які завдають значної шкоди довкіллю. При розгляді теми надається характеристика особливостей застосування

адміністративної відповідальності до службових осіб, які допустили порушення екологічного законодавства під час виконання своїх службових обов'язків, цивільно-правової відповідальності, яка передбачає відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення екологічного законодавства.

Підставою юридичної відповідальності в галузі екологічних відносин є екологічне правопорушення. Загальні переліки таких правопорушень наведені в законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», перелік порушень у галузі використання земель, вод, надр, рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, територій та об'єктів природно-заповідного фонду міститься у поресурсових кодексах та законах.

При розгляді Теми 5 «Економіко-правовий механізм в екологічному праві» досліджуються такі питання як поняття економіко-правового механізму в екологічному праві та види економічних заходів, фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, тобто розкриваються поняття, функції й основні складові економіко-правового механізму, його значення для охорони довкілля, вивчення джерел й принципи фінансування природоохоронних заходів і програм, заходи щодо їх економічного стимулювання. Okремо слід звернути увагу на сучасні підходи реалізації державної політики щодо економічного стимулювання в екологічній сфері, правові засади екологічного страхування та екологічного аудиту.

У першому розділі за Темами 1, 2 передбачено проведення колоквиуму та виконання практичних робіт. Готуватися до колоквиуму та виконувати практичні завдання потрібно відповідно до «Методичних рекомендацій до виконання практичних робіт». Завдання для самостійної роботи студентів за темами розміщені в Розділі «Методичні рекомендації для виконання самостійних робіт».

У процесі вивчення навчальних матеріалів курсу студенти повинні всебічно розглянути і усвідомити зміст питань, що виносяться до аудиторного та самостійного навчання, опрацювати необхідну літературу, відповідні джерела екологічного права. Перевірку засвоєння своїх знань студенти

здійснюють за допомогою питань для самоконтролю, які надаються у переліку питань для самоперевірки.

2.2 Методичні рекомендації до вивчення розділу 2

Теми другого розділу «Спеціальна частина» містять навчальні матеріали для надання студентам систематизованих знань щодо правового регулювання, використання та охорони окремих об'єктів екологічного права.

На вивчення розділу 2 виділяється 59 годин, з них 20 годин відводиться на лекційні заняття, 10 – на виконання практичних робіт, 29 – на самостійне опанування навчальними матеріалами.

У Темі 6 «Правове регулювання використання та охорона земель» розглядаються такі питання: Земля як об'єкт екологічних відносин; система законодавства щодо охорони та використання земель; використання землі на праві власності; використання землі на праві користування. використання землі на підставі інших речових прав; охорона земель.

Земля володіє унікальними властивостями, які визначають її особливий правовий статус. Земля є одночасно природним ресурсом, який потребує охорони, і об'єктом нерухомого майна, який може бути предметом цивільно-правових відносин. Ця двоїста природа зумовлює необхідність балансування між економічними інтересами землевласників та інтересами суспільства в збереженні довкілля. Право власності на землю не є абсолютним. Власник землі має дотримуватися екологічних вимог, зокрема, щодо використання землі за цільовим призначенням, охорони родючості ґрунтів тощо.

Земля як основний елемент навколишнього середовища тісно пов'язана з водою, повітрям, рослинним і тваринним світом. Будь-які зміни в землекористуванні впливають на стан інших природних компонентів. Земля виконує важливі екологічні функції: регулює водний баланс, очищує повітря, забезпечує біорізноманіття. З метою збереження екологічних функцій землі встановлюються особливі правила її використання та охорони.

Земля як просторово-територіальний базис є основою для розміщення населених пунктів, промислових підприємств, сільськогосподарських угідь тощо. Використання землі підлягає плануванню з метою раціонального використання територій та запобігання негативним наслідкам для довкілля. Планування територій може обмежувати права власників землі, наприклад, шляхом встановлення зон з особливими умовами використання.

Земля є основним засобом виробництва для сільського та лісового господарства. Родючість землі визначає її продуктивність і, відповідно, економічну ефективність сільського господарства. З метою збереження родючості ґрунтів встановлюються спеціальні правила їх використання.

Земельні відносини регулюються не лише цивільним правом, але й адміністративним, екологічним, аграрним та іншими галузями права.

Тобто, земля як об'єкт земельних відносин має унікальні властивості, які визначають її особливий правовий статус. Розуміння цих властивостей є необхідним для ефективного управління земельними ресурсами та забезпечення збалансованого розвитку суспільства.

Під час вивчення теми «Правове регулювання використання та охорони вод» фокусується увага на таких питаннях: води як об'єкт екологічних відносин; система законодавства щодо використання та охорони вод; поняття водокористування та його види; суб'єкти водокористування, їх права та обов'язки; поняття охорони вод та система заходів водоохорони; водоохоронні зони та зони санітарної охорони. Завданням водного законодавства є регламентація правових відносин з метою забезпечення збереження й науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення й галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорона вод від забруднення, засмічення й вичерпання, запобігання шкідливим їх діям і ліквідація наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорона прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування.

Правова охорона й використання вод в Україні забезпечується Конституцією України (1996 р.), Водним кодексом України (1995 р.), Законами

України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.), «Про питну воду та питне водопостачання» (2002 р.), «Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства» (2002 р.) тощо, розпорядженнями й указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України та ін..

Водний кодекс України є кодифікованим законом, який регулює відносини у сфері використання та охорони водних ресурсів. Водний кодекс містить ключові поняття, які є базовими для розуміння всього комплексу правових норм, що стосуються водних відносин. Необхідно вивчення основних понять водного законодавства, зокрема, розуміти правове визначення таких термінів, як «води», «води поверхневі», «води підземні», «водний об'єкт», «водойма», «водні ресурси», «засмічення вод», «прибережна захисна смуга», «якість води». Також студенти повинні опанувати терміни і норми, які складають правове підґрунтя проведенні державного моніторингу вод, здійснення заходів по охороні вод від забруднення, засмічення і вичерпання, здійснення заходів запобігання шкідливим діям вод та аваріям на водних об'єктах і ліквідація їх наслідків, здійснення заходів, що забезпечують раціональне використання та охорону водних об'єктів.

Слід мати на увазі, що, відповідно до ЦК і ЗК України, водні об'єкти можуть перебувати також у комунальній і приватній власності та визначити режим такої власності. Водні об'єкти можуть передаватися в оренду, тому необхідно звернути увагу і на цей вид права водокористування та з'ясувати правове регулювання оренди водних об'єктів.

При вивченні основних положень правової охорони вод слід звернути увагу на види шкідливого впливу на води (водні об'єкти) – забруднення, засмічення та вичерпання вод, а також систему заходів, які становлять зміст правової охорони вод. Основними напрямками правової охорони вод є такі: охорона морських вод; охорона підземних вод; охорона рибогосподарських водних об'єктів; охорона вод при здійсненні сільськогосподарської діяльності; охорона вод від шкідливого впливу промислових об'єктів; охорона лікувальних

водних об'єктів; охорона водних об'єктів, що є джерелами питного водопостачання.

Тема «Правове регулювання використання надр» фокусує увагу на наступних питаннях; надра як об'єкт екологічних відносин; система законодавства щодо використання та охорони надр; поняття права користування надрами та його види; підстави та порядок заснування права користування надрами, ліцензування діяльності щодо користування надрами; особливості правового регулювання розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення; правовий режим родовищ корисних копалин; правові заходи, що забезпечують раціональне користування надрами; юридичні форми охорони та захисту права використання надр.

Необхідно усвідомити, що надра є винятково державною власністю і не можуть передаватися у приватну чи комунальну власність.

Право користування надрами в об'єктивному значенні – як інститут гірничого права є системою правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з використанням надр. Цей інститут охоплює: визначення поняття надр, їх правовий статус, принципи надрокористування, суб'єктний склад, об'єкти надрокористування, права та обов'язки, які виникають у суб'єктів при користуванні надрами, порядок надання дозволу на користування надрами, відповідальність, що настає за порушення гірничого законодавства.

Право користування надрами в суб'єктивному значенні – це право конкретної особи здійснювати експлуатацію надр з метою задоволення різноманітних потреб.

Об'єктами права користування надрами виступають індивідуалізовані ділянки надр (гірничі відводи). Користувачами надр можуть бути спеціалізовані підприємства та організації, а також громадяни, які мають відповідну кваліфікацію, матеріально-технічні та економічні можливості для користування надрами та зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності. Класифікація права користування надрами здійснюється за строками користування і за цільовою ознакою, яка має вирішальне значення.

У темі «Правове регулювання використання та охорони лісів» розглядаються такі питання: ліси як об'єкт екологічних відносин; система законодавства щодо використання та охорони лісів; поняття використання лісів та його види; використання лісів на праві власності, використання лісів на праві користування; лісові сервітути; використання лісових ресурсів.

Ліси України можуть перебувати в державній, приватній і комунальній власності. Спираючись на норми ЗК і ЛК України, слід з'ясувати, які ділянки лісу можуть перебувати в приватній власності, а також врахувати встановлені для власників лісів обмеження в користуванні та розпорядженні лісами.

Слід звернути увагу, що в екологічному законодавстві розрізняють загальне та спеціальне лісокористування. Спеціальне лісокористування у свою чергу поділяється на постійне (без заздальгідь встановленого строку) та тимчасове (на певний строк). Слід пам'ятати, що чинна редакція ЛК допускає право постійного користування лісами лише для державних і комунальних спеціалізованих лісогосподарських підприємств або державних чи комунальних підприємств, в яких створені спеціалізовані лісогосподарські підрозділи. Саме постійні лісокористувачі мають виключне право на заготівлю деревини. Підстави та порядок виникнення права лісокористування залежать від виду лісокористування. Особливу увагу слід звернути на порядок видачі та призначення лісорубного квитка і лісового квитка. Далі необхідно вивчити положення, які стосуються підстав припинення права лісокористування, плати за спеціальне лісокористування організації та порядку ведення лісового господарства.

Завершальним етапом є розгляд питань правової охорони лісів та відповідальності за порушення законодавства про охорону та використання лісів.

У темі «Правове регулювання використання та охорони рослинного світу» увага концентрується на таких питаннях: рослинний світ як об'єкт екологічних відносин; система законодавства щодо використання та охорони рослинного світу; загальне використання природних рослинних ресурсів; спеціальне

використання природних рослинних ресурсів; ліміти та збір за використання рослинних ресурсів; використання природних рослинних ресурсів з господарською та з іншою (не господарською) метою.

Для отримання повного уявлення про систему регулювання флороохоронних відносин, крім Закону України «Про рослинний світ» і ЛК України, необхідно звернутися до ЗУ «Про Червону книгу України», ЗУ «Про природно-заповідний фонд».

Також необхідно звернути увагу на правове регулювання охорони рослинного світу, інтродукції, акліматизації та селекції рослин, яке здійснюється з метою збереження біологічного різноманіття, запобігання поширенню інвазійних видів, охорони природних екосистем. Зокрема, ліцензування діяльності щодо інтродукції, акліматизації та селекції рослин є важливим інструментом державного регулювання, яке спрямований на збереження біорізноманіття та забезпечення безпеки сільського господарства. Дотримання вимог законодавства є обов'язковим для всіх суб'єктів господарювання, які займаються цією діяльністю.

Тваринний світ є невід'ємною частиною біосфери і має виняткове значення для підтримання екологічної рівноваги. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу спрямоване на збереження біорізноманіття, забезпечення раціонального використання тваринних ресурсів та запобігання їх вичерпанню. Тваринний світ виступає як особливий об'єкт екологічних правовідносин. Його відмінність полягає в тому, що тварини здатні до самостійного руху, розмноження та адаптації до умов довкілля. Це вимагає особливого підходу до їх правового статусу та режиму використання.

Правовою основою, на якій ґрунтується охорона, використання і відтворення тваринного світу, є Закони України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року, від «Про виключну (морську) економічну зону України» 16 травня 1995 року, Закон України «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» від 06 лютого 2003 року, «Про мисливське господарство і полювання» від 22 лютого 2000 року, який є одним з ключових нормативно-

правових актів, що регулюють відносини у сфері мисливського господарства та охорони мисливських тварин. Він визначає правові засади організації та здійснення полювання, встановлює вимоги до мисливців, визначає відповідальність за порушення законодавства у цій сфері. та ін. Крім того, слід ознайомитися з міжнародно-правовим регулюванням, зокрема з Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), Боннською конвенцією про збереження мігруючих видів диких тварин тощо.

При аналізі поняття «тваринний світ» необхідно взяти до уваги, що воно не охоплює сільськогосподарських та інших свійських тварин, проте включає об'єкти дикої фауни, що утримуються в неволі або напіввільних умовах. Використання об'єктів тваринного світу в Україні можливо як на праві власності, так і на праві користування. Власниками об'єктів тваринного світу є держава, територіальні громади, фізичні та юридичні особи, зокрема й іноземні, які набули права власності на законних підставах. Коло користувачів об'єктів тваринного світу законодавством не обмежується, хоча в деяких випадках вимагається наявність спеціальної правосуб'єктності громадян та юридичних осіб. Наприклад, здійснення полювання зі зброєю можливе лише з 21 року.

Особливу увагу слід звернути на правове регулювання видів права використання тваринним світом. Загальне використання здійснюється без вилучення об'єктів тваринного світу з навколишнього середовища (крім любительського і спортивного рибальства, у водоймах загального користування в межах встановлених обсягів допустимого вилову) з метою задоволення естетичних, рекреаційних, оздоровчих та інших потреб. Спеціальне використання тваринного світу здійснюється з вилученням об'єктів тваринного світу з навколишнього середовища. Далі слід окремо розглянути правове регулювання мисливства та рибальства, звернувшись при цьому до спеціальних актів законодавства, що регулюють ці питання. Зокрема, необхідно встановити відмінності між поняттями «мисливство» і «полювання», «рибальство», «ведення рибного господарства», з'ясувати, які органи видають дозволи на

здійснення вказаних видів використання тваринного світу, підстави їх припинення тощо.

Правова охорона атмосферного повітря в Україні являє розгалужену систему нормативних актів різної юридичної сили. Конституція України у статті 13 проголошує право власності українського народу на атмосферне повітря, а також право на користування ним. Норми Конституції є основоположними, загальними щодо тих норм, які містяться в екологічних законах, у першу чергу в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. Правові, організаційні та екологічні вимоги в галузі охорони і використання атмосферного повітря визначені Законом України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 року № 2707-ХІІ, у новій редакції від 15.11.2024. Закон визначає загальні положення, а також регулює питання стандартизації і нормування в галузі охорони атмосферного повітря, організаційно-правових заходів щодо охорони атмосферного повітря, дотримання правових вимог щодо охорони атмосферного повітря при проєктуванні, будівництві та реконструкції промислових об'єктів.

Правове забезпечення моніторингу якості атмосферного повітря ґрунтується на Постанові Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля». Нею запроваджено державну систему моніторингу довкілля, що дозволяє здійснювати регулярне спостереження за станом екологічних ресурсів, виявляти загрози та оперативно реагувати на них. Ця постанова доповнює закон «Про охорону навколишнього природного середовища», надаючи конкретні механізми контролю за станом природних ресурсів, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо охорони довкілля.

Остання тема розділу присвячена вивченню правових основ організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів. Природно-заповідний фонд є національним надбанням, щодо якого встановлюється особливий режим

збереження, відтворення та використання. Необхідно опанувати такі питання, як класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, їх правовий режим, форми власності, основні засоби збереження, види використання, управління в галузі використання і охорони територій і об'єктів природно-заповідного фонду, ведення державного кадастру території і об'єктів природно-заповідного фонду.

За Темами 6,7, 9, 10,11 передбачено виконання практичних робіт. Виконувати практичні завдання потрібно відповідно до «Методичних рекомендації до виконання практичних робіт».

Завдання для самостійної роботи студентів за темами розміщені в у відповідному розділу. У процесі вивчення навчальних матеріалів курсу студенти повинні всебічно розглянути і усвідомити зміст питань, що виносяться до аудиторного та самостійного навчання, опрацювати необхідну літературу, відповідні джерела екологічного права. Перевірку засвоєння своїх знань студенти здійснюють за допомогою питань для самоконтролю, які надаються у переліку питань для самоперевірки.

2.3 Перелік питань для самоперевірки

Розділ 1

1. Дайте визначення поняттю екологічного права як галузі права.
2. Розкрийте зміст поняття екологічного права як галузі юридичної науки.
3. У чому полягає сутність поняття екологічного права як навчальної дисципліни?
4. Що є предметом екологічного права?
5. Назвіть види екологічних правовідносин.
6. Охарактеризуйте поняття методу правового регулювання екологічних відносин.

7. Які види правових методів регулювання екологічних відносин застосовуються в екологічному праві?
8. Що таке об'єкт екологічного права?
9. Сформулюйте поняття принципів екологічного права.
10. Які є види принципів екологічного права?
11. Розкрийте сутність системи екологічного права.
12. Розкрийте поняття джерел екологічного права.
13. Назвіть види джерел екологічного права.
14. У чому полягає зміст екологічного законодавства?
15. Які норми Конституції України безпосередньо регулюють екологічні відносини?
16. Охарактеризуйте законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти як джерела екологічного права.
17. Розкрийте визначення поняття «право власності на природні ресурси»
18. У чому полягає зміст права власності на природні ресурси?
19. Які є форми права власності на природні ресурси?
20. Охарактеризуйте підстави виникнення права власності на природні ресурси.
21. Розкрийте сутність поняття підстав припинення права власності на природні ресурси.
22. Назвіть особливості підстав припинення права власності на природні ресурси.
23. Розкрийте визначення поняття права природокористування.
24. Які є види права природокористування?
25. Охарактеризуйте види права природокористування.
26. Викладіть особливості принципів права природокористування.
27. Дайте визначення поняттю «суб'єкти права природокористування».
28. Назвіть суб'єкти права природокористування.

29. Що є об'єктом права природокористування?
30. Викладіть підстави виникнення та припинення права природокористування.
31. Розкрийте зміст економіко-правового механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища.
32. Назвіть законодавчо визначені збори в галузі охорони довкілля, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки.
33. У чому полягають особливості фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища?
34. Яким чином в Україні врегульовується стимулювання в системі охорони навколишнього природного середовища?
35. Розкрийте зміст економіко-правового механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища.
36. Назвіть законодавчо визначені збори в галузі охорони довкілля, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки.
37. У чому полягають особливості фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища?
38. Яким чином в Україні врегульовується стимулювання в системі охорони навколишнього природного середовища?
39. Дайте визначення поняттю юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства.
40. Що є підставою юридичної відповідальності в галузі екології?
41. З яких елементів складається екологічне правопорушення?
42. Назвіть види екологічних правопорушень.
43. Охарактеризуйте кримінальну відповідальність у галузі екології.
44. Викладіть особливості адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення.
45. Розкрийте зміст дисциплінарної відповідальності в галузі екології.
46. Сформулюйте визначення відшкодування майнової та моральної шкоди в галузі екології.

47. Які нормативно-правові акти є основною відшкодування майнової шкоди в галузі екології?

Розділ 2

1. У чому полягає сутність права землекористування?
2. Розкрийте поняття права постійного користування земельною ділянкою.
3. Дайте визначення поняттю «право оренди земельної ділянки».
4. Сформулюйте особливості права суборенди земельної ділянки.
5. У чому полягає зміст права земельного сервітуту?
6. Що є об'єктом права власності на землю та права землекористування?
7. Назвіть суб'єкти права власності на землю та права землекористування.
8. Які права та обов'язки власників земельних ділянок і суб'єктів орендного права землекористування закріплені у законодавстві України?
9. Охарактеризуйте правові основи охорони та раціонального використання земель.
10. У чому полягає зміст поняття «управління в галузі земельних відносин»?
11. Викладіть органи управління в земельній галузі та їх повноваження.
12. Які види юридичної відповідальності за земельні протиправні діяння визначені законодавством України?
13. Охарактеризуйте поняття права водокористування.
14. Що є об'єктом права водокористування?
15. У чому полягає зміст правової охорони вод?
16. Які нормативно-правові акти регулюють використання та охорону вод?
17. Назвіть органи державного управління у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

18. Викладіть види юридичної відповідальності за порушення водного законодавства.
19. Дайте характеристику надрам як об'єкту правової охорони та використання.
20. Викладіть особливості права надрокористування.
21. Що є об'єктом права надрокористування?
22. Які особи можуть бути суб'єктами права надрокористування?
23. У чому полягає зміст поняття управління в галузі охорони та використання надр?
24. Назвіть органи управління в галузі охорони та використання надр.
25. Які види юридичної відповідальності застосовуються в Україні за порушення норм гірничого законодавства?
26. Дайте характеристику лісу як об'єкта правової охорони та використання.
27. Назвіть форми права власності на ліси.
28. Які є форми права лісокористування?
29. На підставі яких нормативно-правових актів здійснюється охорона та захист лісів?
30. Викладіть повноваження державних органів управління у сфері лісових відносин.
31. Які види юридичної відповідальності застосовуються за порушення лісового законодавства?
32. Охарактеризуйте рослинний світ як об'єкт правової охорони та використання.
33. Назвіть форми права користування рослинним світом та відмінності між ними.
34. Відповідно до яких нормативно-правових актів в Україні здійснюється правова охорона рослинного світу?
35. Викладіть органи державного управління у галузі охорони, використання та відтворення рослинного світу.

36. Дайте характеристику спеціальним функціям державного управління у галузі охорони, використання та відтворення рослинного світу.
37. Які повноваження мають громадяни та їх об'єднання у галузі охорони, використання та відтворення рослинного світу?
38. Назвіть види юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ.
39. Охарактеризуйте тваринний світ як об'єкт правової охорони та використання.
40. Назвіть законодавчо визначені об'єкти тваринного світу.
41. Які є форми права власності на тваринний світ?
42. Викладіть види права користування об'єктами тваринного світу.
43. Відповідно до яких нормативно-правових актів здійснюється правове регулювання охорони, раціонального використання та відтворення тваринного світу?
44. Назвіть органи управління та контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.
45. Які види юридичної відповідальності застосовуються у разі порушення норм фауністичного законодавства?
46. Охарактеризуйте атмосферне повітря як об'єкт правової охорони.
47. На підставі яких нормативно-правових актів здійснюється стандартизація у галузі охорони атмосферного повітря?
48. Дайте визначення нормативам у галузі охорони атмосферного повітря.
49. Які нормативно-правові акти є основою для нормування в галузі охорони атмосферного повітря?
50. Назвіть органи державного управління в галузі охорони атмосферного повітря.
51. Яка мета державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря?
52. Охарактеризуйте моніторинг в галузі охорони атмосферного

повітря.

53. Які види контролю здійснюються в галузі охорони атмосферного повітря?

54. Назвіть види юридичної відповідальності за порушення норм законодавства про охорону атмосферного повітря та дайте їм характеристику.

55. Дайте характеристику природно-заповідному фонду як об'єкту правової охорони.

56. Якими нормативно-правовими актами здійснюється регулювання використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду?

57. Назвіть спеціально уповноважений орган державного управління в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду.

58. Відповідно до яких нормативно-правових актів здійснюється ведення Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду?

59. Які види юридичної відповідальності застосовуються за порушення норм законодавства про природно-заповідний фонд?

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ

Мета практичних занять полягає у закріпленні і поглибленні набутих теоретичних знань студентів, опануванні навичками застосування цих знань при вирішенні конкретних питань, стимулювання самостійної роботи студентів при вивченні навчальної дисципліни, контролі засвоєння матеріалу.

Практичні заняття з дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право» проводяться у формі практичних робіт, контроль-колоквіуму відповідно до навчальної програми і їхнє виконання є обов'язковим.

Основою для підготовки до практичних занять є тематичний план проведення практичних занять. Тематичним планом передбачено проведення практичних занять з основних тем дисципліни. Теми практичних занять з дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право» представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Теми практичних та семінарських занять з дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Д	З
1	Тема 2. Практична робота 1 «Конституційне, нормативно-правове закріплення екологічних прав та обов'язків людини і громадянина в національному законодавстві».	2	2
2	Тема 4. Практична робота 2 «Запобігання екологічним правопорушенням». Колоквіум.	2 2	2
3	Тема 6. Правове регулювання використання та	2	

	охорона земель. Практична робота 3 «Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання земель». Розв'язування задач.		
4	Тема 7. Правове регулювання використання та охорони вод. Практична робота 4 «Юридична відповідальність за порушення водного законодавства». Розв'язування задач.	2	
5	Тема 9. Правове регулювання використання та охорони лісів. Практична робота 5 «Юридична відповідальність за порушення Лісового законодавства». Розв'язування задач.	2	
6	Тема 11. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу. Практична робота 6 «Правова охорона тваринного світу. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ». Розв'язування задач.	2	2
7	Тема 13. Правовий режим природних територій, що особливо охороняються. Практична робота 7 «Відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд України». Розв'язування задач.	2	
Разом		16	6

Під час проведення практичних занять з дисципліни «Природоохоронне законодавство та екологічне право» увага зосереджується на поєднанні опанування теоретичним матеріалом з зосередженням на вирішенні практичних завдань, які передбачені планами практичних занять та підготовлені викладачем до кожного конкретного заняття.

Найбільш продуктивним є виконання конкретних завдань з дисципліни, обговорення та захист результатів. Це дає можливість обговорити питання з багатьох сторін та залучити до такого обговорення максимальну кількість студентів, допомагають розвивати мислення та мову, сприяють засвоєнню матеріалу та зобов'язують готуватися до кожного заняття.

Студент, який приймає участь у практичному занятті, при обговоренні того чи іншого питання повинен:

- чітко формулювати основні теоретичні положення;
- обґрунтовувати і доводити свої міркування і твердження;
- доповнювати доповідача та інше.

У процесі підготовки та виконання практичних завдань студенти повинні всебічно розглянути і усвідомити зміст питань, що виносяться на заняття, опрацювати необхідну літературу (підручники, навчальні посібники, наукову та спеціальну літературу), нормативно-правову базу, звертатися до інформаційних джерел. Перевірку засвоєння своїх знань студенти здійснюють за допомогою питань для самоконтролю.

Викладач навчальної дисципліни визначає план занять та дає завдання.

В завдання може входити: завдання для самостійного виконання; обговорення теоретичних, проблемних питань; написання доповіді по темі практичного заняття; рекомендована до кожного практичного заняття література, нормативні, інформаційні джерела.

Виконанню завдання має передувати глибоке вивчення рекомендованих джерел, спеціальної обов'язкової і додаткової літератури.

Робота над виконанням практичних завдань має носити творчий і самостійний характер, базуватися на вивченні навчальних матеріалів, джерел міжнародного та національного екологічного права, які регулюють суспільні екологічні відносини

Виконання практичних робіт передбачено за Темами 2, 4, 6, 7, 9, 10, 11. Практична робота містить завдання, методику виконання, посилання на

рекомендовану літературу та джерела міжнародного та національного права, що регулюють суспільні відносини в галузі екологічного права.

Практична робота 1 до Теми 2 «Конституційне, нормативно-правове закріплення екологічних прав та обов'язків людини і громадянина в національному законодавстві»

Питання про екологічні права людини і громадянина є центральним у національному екологічному праві. В українському національному законодавстві в прийняттям у 1991 р. Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» вперше закріплено правову категорію «екологічні права і обов'язки громадян». З 1996 року екологічні права належать до конституційних.

Мета: систематизувати інформацію про те, як Конституція України та інші нормативно-правові акти закріплюють екологічні права та обов'язки громадян.

Завдання: заповнити таблицю 4.1.

Для заповнення таблиці необхідно звернутися до повного тексту зазначених нормативно-правових актів. Ви можете скористатися офіційними веб-сайтами Верховної Ради України, Міністерства юстиції України та інших державних органів. Перелік екологічних прав і обов'язків не є вичерпним і може уточнюватися іншими нормативно-правовими актами, які ви можете додати до таблиці 4.1.

Таблиця 4.1. – Конституційне, нормативно-правове закріплення екологічних прав та обов'язків людини і громадянина

Джерело	Конституційне, нормативно-правове закріплення екологічних прав та обов'язків людини і громадянина
Конституція України	
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»	
Закон України «Основи законодавства України про	

охорону здоров'я»	
Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»	
Цивільний кодекс України	

Посилання на нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр_
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ ; станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
4. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР ; станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-ІV ; станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Практичні заняття до Тем 4, 6, 7, 9, 10, 11 проводяться у формі практичних робіт з розв'язування задач. Виконання практичних робіт сприяє набуттю необхідного для майбутньої практичної діяльності досвіду тлумачення та застосування чинних еколого-правових норм, прийняттю конкретних рішень у сфері екологічних відносин.

При розв'язанні завдань студенти мають дати письмові повні та обгрунтовані відповіді на всі запитання, зробити мотивовані висновки на підставі аналізу конкретних статей і пунктів відповідних нормативно-правових актів та з посиланням на норми чинного законодавства. Не допускається застосування нормативних актів, які втратили чинність. Слід мати на увазі, що система нормативних актів перебуває в постійному розвитку і

вдосконалюється, тому студенти повинні уважно стежити за поточними змінами законодавства.

***Практична робота «Запобігання екологічним правопорушенням» до
Теми 4 «Юридична відповідальність за екологічні правопорушення»***

Для запобігання екологічним правопорушенням необхідно:

- Посилювати контроль за дотриманням екологічного законодавства;
- Збільшувати штрафи за екологічні правопорушення;
- Проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення;
- Стимулювати екологічно безпечну діяльність підприємств;

Завдання до практичної роботи

Завдання 1. Група жителів міста звернулася до прокуратури за роз'ясненням питання: чи передбачені законодавством заходи щодо заборони спалювання сухого листя та трави?

Підготуйте письмову консультацію з метою запобігання цього екологічного правопорушення.

Завдання 2. Група жителів міста звернулася до прокурора за роз'ясненням питання: чи передбачені законодавством заходи щодо попередження шумів, які утворюються автомобільним транспортом через подавання сигналів без будь-якої необхідності?

Підготуйте письмову консультацію з питання.

Посилання на нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ ; станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> Про охорону атмосферного

повітря : Закон України від 16.10.1992 р. № 2707-XII; станом на 15.11.2024.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X ; станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

Практична робота 3 «Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання земель» до Теми 6 «Правове регулювання використання та охорона земель»

Порушення земельного правопорядку, невиконання або неналежне виконання земельно-правових вимог негативно відбиваються на використанні та охороні земель.

Важливим елементом правового забезпечення раціонального використання та охорони земель, захисту прав і законних інтересів власників землі, землекористувачів, в тому числі орендарів, є застосування правових засобів впливу, спрямованих на усунення порушень земельного законодавства і припинення їх появи в майбутньому, відновлення порушеного права та притягнення винних у вчиненні земельних правопорушень до юридичної відповідальності.

Правовою підставою для застосування заходів впливу та притягнення до юридичної відповідальності є вчинення земельного правопорушення, яке являє собою винну протиправну дію або бездіяльність.

Отже, при розгляді справ про відшкодування шкоди, заподіяної земельними правопорушеннями, необхідно в кожному випадку з'ясувати характер виниклих відносин і нормативні акти, якими вони регулюються.

Якщо є нормативний акт, що передбачає відповідальність за той або інший вид правопорушення, варто керуватися цим актом, а за відсутності такого – загальними нормами земельного, цивільного, трудового законодавства залежно від обставин, за яких була заподіяна шкода.

Завдання до практичної роботи

Задача 1. Виробнича діяльність фірми «Кронус», що займається

виращуванням поголів'я свиней на придбаних виробничих площах, здійснюється без застосування очисних споруд, що призводить до подальшого забруднення ґрунтів. Райдержадміністрація звернулася до власника фірми з вимогою призупинити роботу до приведення у відповідність до екологічних нормативів системи видалення техногенних стоків. Однак керівництво фірми вказану вимогу проігнорувало. Громадський інспектор з охорони довкілля, який неодноразово спільно з працівниками органів Міністерства охорони навколишнього природного середовища проводив рейди та перевірки, склав протокол про адміністративне правопорушення на підставі виявлення порушень природоохоронного законодавства, а Райдержадміністрація звернулася до суду.

Вирішіть справу. Вкажіть коло прав та обов'язків громадських інспекторів з охорони довкілля.

Задача 2. Гр. Кривенький видобував на присадибній ділянці глину та пісок і використовував для будівництва житлового будинку. Частина добутого піску він продав сусідові для теплиці.

Органи державного гірничого нагляду заборонили Кривенькому видобування корисних копалин і притягли його до відповідальності за незаконне видобування. Кривенький звернувся зі скаргою до районного прокурора, бо вважав, що він як власник землі має право видобувати корисні копалини для своїх потреб та для реалізації в невеликих кількостях. Розв'яжіть питання. Який порядок видобування корисних копалин власниками землі?

Задача 3. За рішенням голови сільської ради у фермерів О. Чорваня і М. Білоуса було вилучено по 5,0 га орних земель для будівництва лікарняного комплексу. Із зазначеними фізичними особами вилучення земель попередньо не було узгоджено, а також не розв'язано питання щодо відшкодування збитків.

Чи відповідають дії Голови сільської ради нормам земельного законодавства? 2. Які особи, в якому порядку і в якому обсязі зобов'язані відшкодувати шкоду фермерам? Назвіть суб'єктів права на землі сільськогосподарського призначення.

Надайте юридичну консультацію з поставлених питань.

Задача 4. Голова рійної ради Пухляк прийняв рішення виділити землі сільськогосподарського призначення для потреб не пов'язаних з веденням сільського господарського виробництва під забудівлю.

Класифікуйте правомірність його дій та яка має бути відповідальність якщо дії неправомірні?

Задача 5. Між господарями двох сусідніх земельних ділянок виник спір, відповідно до плодкових дерев вишень і абрикосів, які росли на межі. Громадянин Климчук не дозволяв збирати врожай громадянину Маляренку, мотивуючи це тим що він власноручно саджав ці дерева на межі. Відповідно до цього громадянин Маляренко звернувся до сільської ради з проханням вирішити спір, а саме чи має він право на збір врожаю з дерев що ростуть на межі.

Посилання на нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-ІІІ ; станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
4. Про оренду землі : Закон України від 6.10.1998 р. № 161-ХІV ; станом на 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>
5. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 р. № 742-ІV ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>
6. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-ІV ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>
7. Про державний контроль за використанням та охороною земель :

Закон України від 19.06. 2003 р. № 963-IV; станом на 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

8. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV ; станом на 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>

9. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X ; станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

11. Про затвердження Правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року №650 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2020-%D0%BF#Text>

Практична робота 4: «Юридична відповідальність за порушення водного законодавства» за Темою 7 «Правове регулювання використання та охорони вод»

Склад правопорушень водного законодавства визначені ст. 110 Водного кодексу України, а також КК України та КпАП. Умовно їх можна поділити на три групи:

- порушення права державної власності на води;
- забруднення, засмічення та виснаження вод, невиконання заходів щодо запобігання шкідливій дії вод;
- недотримання умов та вимог щодо водокористування, пошкодження водогосподарських та гідрометричних споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації.

Особи, винні у порушенні вимог водного законодавства, притягуються до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності, цивільної відповідальності.

Водокористувачі звільняються від відповідальності за порушення водного законодавства, якщо вони виникли внаслідок дії непереборних сил природи чи воєнних дій.

Дисциплінарна відповідальність застосовується в разі порушення водного законодавства винною особою в процесі виконання трудових обов'язків.

КУпАП передбачається адміністративна відповідальність у вигляді штрафу на посадових осіб та громадян за такі порушення водного законодавства:

–порушення права державної власності на води: самовільне захоплення водних об'єктів або самовільне водокористування, переуступка права водокористування, а також укладання інших угод, які в прямій чи прихованій формі порушують право державної власності на води;

–порушення правил охорони водних ресурсів: забруднення і засмічення вод, порушення водоохоронного режиму на водозаборах, яке спричиняє їх забруднення, водну ерозію ґрунтів та інші шкідливі явища; введення в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без споруд і пристроїв, що запобігають забрудненню і засміченню вод або їх шкідливому діянню;

–порушення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення: забруднення і засмічення територіальних і внутрішніх морських вод внаслідок скидів із суден, здійснених без дозволу спеціально уповноважених державних органів або з порушенням встановлених правил; проведення навантажувальних та розвантажувальних робіт, що можуть призвести до забруднення територіальних і внутрішніх морських вод, без дозволу органів державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища, якщо одержання такого дозволу передбачено законодавством України, неповідомлення адміністрації найближчого порту України про проведене внаслідок крайньої необхідності без належного на те дозволу скидання у море шкідливих речовин з судна або іншого плавучого засобу, повітряного судна, платформи чи іншої штучно спорудженої у морі конструкції, а у випадках скидання з метою поховання – і органу, який видає

дозволи на таке скидання, одразу після здійснення або в ході здійснення такого скидання;

–порушення правил водокористування: забір води з порушенням правил водокористування, самовільне проведення гідротехнічних робіт, безгосподарне використання води (добутої або відведеної з водних об'єктів), порушення правил ведення первинного обліку кількості вод, що забираються з водних об'єктів і скидаються до них, та визначення якості вод, що скидаються;

–пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації;

–невиконання капітаном або іншими особами командного складу судна чи іншого плавучого засобу передбачених чинним законодавством обов'язків по реєстрації в суднових документах операцій із речовинами, шкідливими для здоров'я людей або для живих ресурсів моря, чи сумішами, які містять такі речовини понад установлені норми, внесення зазначеними особами до суднових документів неправильних записів про ці операції або незаконна відмова пред'явити такі документи відповідним посадовим особам.

Адміністративні штрафи накладаються відповідно до виду правопорушення посадовими особами державних органів екології та природних ресурсів, водного господарства, охорони здоров'я.

Отже, відповідальність за порушення водного екологічного законодавства є складовою комплексного інституту юридичної відповідальності, внаслідок чого їй властиві як загальні риси юридичної відповідальності, так і особливі, зумовлені специфікою сфери застосування. За порушення водного законодавства застосовуються традиційні види відповідальності: цивільна, адміністративна, дисциплінарна, кримінальна.

Завдання до практичної роботи

Задача 1. Целюлозно-паперова фабрика проводила скидання стічних вод через очисні споруди, будівництво яких повністю не було завершено. Через це стало неможливим використання річки для ведення рибного господарства та питного водопостачання. Начальник екологічної інспекції звернувся до

прокурора з проханням про притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб за порушення чинного законодавства.

Чи є тут порушення? Які види відповідальності мають місце в цьому випадку? Назвіть умови скидання зворотних вод у водні об'єкти.

Задача 2. По судноплавній малій річці лісгосп періодично провадив сплав деревини в пучках без судової тяги, не маючи спеціального дозволу. Встановлено також, що підприємство заготовляє деревину у водоохоронній прибережній смузі, мотивуючи це зручністю підходу до місця лісосплаву.

Територіальні органи Держводагентства звернулися до прокурора з поданням про притягнення посадових осіб лісгоспу до відповідальності за порушення водного законодавства.

Чи має місце порушення у діяльності лісгоспу? Чи потрібен дозвіл на лісосплав? Яку відповідальність мають понести посадові особи цього підприємства? Назвіть обов'язки водокористувачів.

Задача 3. Керівники м'ясокомбінату внаслідок відсутності спеціалістів не змогли ввести в дію складне обладнання відстійників і провадили скидання стічних вод без очистки, що спричинило значне погіршення становища вод у річці й масову загибель риби.

Які види відповідальності передбачені за забруднення водних об'єктів? Хто має право притягати до відповідальності порушників водного законодавства?

Задача 4. З колективним зверненням до уповноваженого з прав людини звернулись мешканці м. Ізюм, які наводять такі факти порушення їх конституційних прав на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (Ст.50 Конституції України): по-перше, Ізюмський молокозавод здійснив аварійний скид неочищених фекальних стічних вод в об'ємі 10,0 тис. м³, що призвело до забруднення ґрунтових вод; по-друге, надані достовірні відомості щодо недотримання санітарних норм приватним підприємством при будівництві міні-сирзаводу, скидання неочищених стоків та відходів виробництва у водойми.

Дайте правову оцінку ситуації та запропонуйте шляхи її вирішення. Охарактеризуйте форми захисту конституційних екологічних прав громадян.

Задача 5. Підприємець Зарудний мав намір отримати в оренду озеро з метою риборозведення. У сільській раді, до якої він звернувся, йому пояснили, що для цього він має отримати в оренду земельну ділянку під озером, а також отримати в оренду сам водний об'єкт. Крім того, для уникнення непорозумінь бажано оформити дозвіл на спеціальне водокористування та на вилучення живих рибних ресурсів з природного середовища їх перебування. Тільки після вчинення вказаних дій питання про надання в оренду земельної ділянки може бути розглянуто.

Визначити види правовідносин, які виникли. Який порядок використання водних об'єктів для зайняття рибництвом передбачений чинним законодавством? Проаналізувати поради сільської ради та запропонуйте алгоритм подальших дій підприємця Зарудного.

Посилання на нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Водний кодекс України : Кодекс України від 6 червня 1995 року № 214/95-ВР ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про питну воду і питне водопостачання : Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-ІІІ ; станом на 01.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text>
5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
6. Про внесення змін до Положення про Державне агентство водних ресурсів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 № 861

/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-2021-%D1%80#Text>

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X ; станом на 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

8. Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 № 173 / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173926-21#Text>

Практична робота «Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства» за Темою 9 «Правове регулювання використання та охорони лісів»

Під порушенням лісового законодавства слід розуміти протиправну дію або бездіяльність, яка завдає шкоди лісам або земельним ділянкам лісового фонду чи не завдає такої шкоди, але направлена проти встановленого порядку користування лісами, а також земельними ділянками лісового фонду і передбачає юридичну відповідальність винної в цьому особи. Перелік порушень лісового законодавства міститься в ст. 98 ЛК України, а відповідальність за них настає відповідно тяжкості вчиненого злочину. Особливості застосування різних видів юридичної відповідальності (цивільно-правової, адміністративної, кримінальної та дисциплінарної) визначені спеціальним законодавством.

Дисциплінарна відповідальність у галузі охорони, захисту і користування лісами настає для керівників та працівників лісогосподарських підприємств, установ, організацій за порушення установлених правил використання лісових ресурсів, які вони зобов'язані виконувати в межах посадових повноважень. Застосування дисциплінарної відповідальності здійснюється в порядку,

передбаченому Кодексом законів про працю України.

Цивільно-правова відповідальність. полягає в обов'язку фізичних і юридичних осіб відшкодувати шкоду, заподіяну внаслідок порушення лісового законодавства, у розмірах і порядку, визначених як цивільним, так і лісовим законодавством.

Кримінальна відповідальність за порушення лісового законодавства за незаконну порубку лісу регламентується Статтею 246 Кримінального кодексу України. Для обчислення розміру заподіяної шкоди використовується Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 року № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди заподіяної лісу».

Завдання до практичної роботи

Задача 1. Працівниками лісоохорони в лісі був затриманий гр. Петров. У складеному протоколі зазначалося, що Петров збирав сухі гілки і частини сухих дерев, а також лісову підстилку. В суді адвокат гр. Петрова заявив, що збирання сухих гілок, частин сухих дерев і лісової підстилки відноситься до загального користування і не потребує будь-якого дозволу. Суд не прийняв до уваги мотивування адвоката, вважаючи, що своїми діями Петров порушив лісове законодавство, за що й повинен нести відповідальність.

Задача 2. На території лісництва було встановлено такі порушення:

- а) у лісі водоохоронної зони групою рибалок зрубані кілька дерев і кущів, зламані гілки на окремих деревах, на місці розпалення багаття знищена рослинність;
- б) внаслідок самовільного випасу худоби, що належить мешканцям сусіднього села, на площі близько одного гектара пошкоджені та частково знищені лісові культури і молодник природного походження;
- в) працівниками пересувної механізованої розвідувальної партії пошкоджені лісоочисні канали, а також межові та кварталні стовпи;
- г) гр. Весеніна затримано з зібраними в лісі лікарськими травами та ягодами.

Визначте види і міру відповідальності щодо кожного лісопорушення.

Задача 3. Спеціалізованому лісогосподарському підприємству для

заготівлі деревини було надано в постійне користування земельну ділянку лісового фонду. Не чекаючи отримання документа, який би посвідчував право спеціального лісокористування, підприємство на окремих місцях виділеної ділянки розпочало заготівлю другорядних лісових матеріалів, мотивуючи це тим, що документ може бути одержаний протягом двох місяців від початку робіт.

Визначте порядок виникнення спеціальних видів права лісокористування. Які документи посвідчують це право? В яких випадках можна розпочинати і здійснювати спеціальне право лісокористування без документа, що його посвідчує?

Задача 4. Суд вирішив стягти з гр. М. шкоду за незаконну рубку на території заповідника 5 дерев до ступеня припинення росту, (діаметром 26–28 см) на користь заповідника.

Розрахуйте розмір майнової відповідальності за рубку лісу. Визначте кваліфікацію злочину та можливе настання кримінальної відповідальності.

Які особливості обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд України?

Задача 5. Мешканці села Кам'яна Яруга С.І. Іщенко та Т. В. Бойко здійснили порубку чагарників у позахисній лісосмузі. Було пошкоджено 17 чагарників до ступеня припинення росту. Чи має місце у даному випадку порушення природоохоронного законодавства? Яку відповідальність несуть винні особи? Розрахуйте розмір майнової відповідальності.

Посилання на нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

3. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

4. Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-III ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>

5. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди заподіяної лісу : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 року № 665 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF#Text>

Практична робота 6 «Правова охорона тваринного світу. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ» за Темою 11 «Правове регулювання використання та охорони тваринного світу»

Охорона тваринного світу – це система правових, організаційних, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на збереження, відтворення та раціональне використання об'єктів тваринного світу.

Забезпечення охорони тваринного світу досягається шляхом встановлення науково-обґрунтованих правил, лімітів та норм щодо раціонального використання та відтворення об'єктів тваринного світу, заборони та обмежень у їх використанні, в першу чергу, заборони самовільного спеціального використання.

З метою охорони тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення, встановлюється особливий режим охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України і до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні на території Республіки Крим та областей.

Підставою для занесення до Червоної книги України певних видів тварин і рослин є дані про їх чисельність і динаміку, ареал і зміни умов існування, що підтверджують необхідність вжиття термінових заходів для їх охорони.

Пропозиції про занесення до Червоної книги України видів тварин і рослин

можуть вносити відповідні науково-дослідні установи, державні і громадські організації, окремі фахівці, науковці за умови наукового обґрунтування його необхідності.

Рішення про занесення видів тварин і рослин до Червоної книги України приймається Міністерством охорони навколишнього природного середовища України.

Охорона тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, забезпечується шляхом:

встановлення їх особливого правового статусу, що враховується при розробленні законодавчих та інших нормативних актів;

систематичної роботи щодо виявлення місць їх перебування та зростання, проведення постійного моніторингу за станом популяцій і необхідних наукових досліджень з метою розробки наукових основ їх охорони і відтворення;

створення системи заповідних та інших об'єктів з охорони видів тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення;

створення банків їх генофонду, розведення у спеціально створених умовах;

проведення широкої виховної роботи серед населення, що, власне, стосується охорони не тільки зникаючих видів тварин і рослин.

Охорона тваринного світу включає також охорону середовища перебування, умов розмноження, шляхів міграції тварин. Заходи щодо збереження середовища перебування та умов розмноження тварин повинні передбачатися при розміщенні, проектуванні і забудові населених пунктів, введенні в господарський обіг цілинних земель, заболочених, прибережних, чагарникових територій, лісових користуваннях, проведенні геологорозвідувальних робіт. При розміщенні, проектуванні і будівництві залізничних, шосейних, транспортних магістралей повинні розроблятися і здійснюватися заходи, які б забезпечували збереження шляхів міграції тварин.

Юридична відповідальність за порушення фауністичного законодавства є одним із засобів правової охорони тваринного світу. Вона настає за

правопорушення у цій сфері.

Стаття 63 Закону «Про тваринний світ», стаття 42 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» містять загальний перелік правопорушень щодо цього. За їх вчинення до винних осіб може бути застосована дисциплінарна та адміністративна, цивільно-правова, кримінальна відповідальність.

Притягнення винних осіб до адміністративної чи кримінальної відповідальності не звільняє їх від відшкодування збитків, заподіяних ними внаслідок порушення законодавства у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу, у порядку та розмірах, встановлених законодавством України. Проте законодавство передбачає й добровільне відшкодування збитків.

Завдання до практичної роботи

Задача 1. Фізична особа – підприємець К. розводив у неволі для продажу за кордон екзотичних тварин, окремі види яких були занесені до Червоної книги України. Державний інспектор з охорони навколишнього природного середовища вважає дії К. незаконними, тому звернувся до суду з позовом про вилучення тварин та скасування державної реєстрації приватного підприємця за зайняття незаконною діяльністю.

Вирішити справу. Які підстави та порядок виникнення права приватної власності на об'єкти тваринного світу?

Задача 2. Райдержадміністрація прийняла рішення про надання безкоштовно у власність К. безхазяйної колекції тварин, у тому числі декілька тварин, що занесені до Червоної книги України, з метою створення приватного зоологічного парку. Прокурор міста оскаржив це рішення, бо вважає, що колекцію тварин потрібно було придбати на конкурентних засадах. Вирішити справу.

Задача 3. У мисливських угіддях лісгоспу був затриманий гр. Шадура. Було встановлено, що він протягом кількох років добув сорок вовченят, за що

систематично одержував винагороду від мисливського товариства. Вдома він утримував у неволі козулю, чорну лелеку, сірого журавля та вухастого їжака. У своїх поясненнях гр. Шадюра заявив, що не вважає свої дії браконьєрством. Дайте правову оцінку названим обставинам.

Задача 4. Кінологічний клуб придбав у власність розплідник для розведення службових собак, разом з собаками, що в них утримувалися. Під час перевірки в одному з вольєрів було виявлено виводок вовченят. Державний інспектор провів вилучення вовченят. Кінологічний клуб звернувся до суду з вимогою про повернення їх власності, вказуючи що вовченята належать їм на підставі договору купівлі-продажу розплідника.

Чи підлягає позов задоволенню?

Задача 5. У мисливських угіддях, розташованих на землях держгоспу, внаслідок недбалого зберігання мінеральних добрив загинув дикий кабан з виводком із п'яти поросят. Причина загибелі – отруєння добривами – підтверджена висновком ветеринарної експертизи, держгосп відмовився відшкодувати мисливському господарству вартість загиблих тварин, пояснюючи це тим, що протягом кількох років дикі кабани спричиняли чималу шкоду сільськогосподарським культурам, однак дирекція держгоспу не вимагала від мисливського господарства відшкодувати втрати від потрапи культури.

Як повинна бути вирішена справа? Чи можлива відповідальність за порушення правил охорони середовища існування диких тварин?

Посилання на нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР р. : станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991р. №1264-ХІІ : станом на 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

3. Про рослинний світ : Закон України від 09.04.1999 р. № 591-ХІV

: станом на 31.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>

4. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III : станом на 31.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>

5. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 06.09.2005 р. № 2807-IV : станом на 09.07.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text>

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. №8073-X : станом на 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

7. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 26.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

8. Про затвердження Тимчасового порядку справляння плати за спеціальне використання диких тварин : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.01.1996 р. № 123 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123-96-%D0%BF#Text>

9. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України) : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України та Міністерства екології та природних ресурсів України від 19.06.2017 № 301/222 / Міністерство аграрної політики та продовольства України. Міністерство екології та природних ресурсів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0842-17#Text>

Практична робота «Відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд України» за Темою 13 «Правовий режим природних територій, що особливо охороняються»

Недотримання законодавства про природно-заповідний фонд України тягне за собою притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Підставою є вчинення відповідного правопорушення, тобто протиправного, як правило, винного діяння (дії чи бездіяльності), що посягає на встановлений в Україні порядок збереження і відтворення територій та об'єктів природно-заповідного фонду і що заподіяло чи реально загрожує заподіяти шкоду природним об'єктам і комплексам, а також біологічним ресурсам, що в них перебувають (зростають).

Порушення законодавства про природно-заповідний фонд тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність.

Дисциплінарна відповідальність передбачає накладання дисциплінарних стягнень і застосовується до посадових осіб, робітників та службовців за невиконання чи неналежне виконання покладених на них службових обов'язків.

Тому при притягненні їх до дисциплінарної відповідальності треба завжди з'ясувати коло обов'язків кожного з посадових осіб, пов'язаних з охороною природних комплексів та об'єктів. Порядок застосування дисциплінарних стягнень і оскарження рішень про їх накладання передбачений трудовим законодавством.

Адміністративна відповідальність передбачена ст. 91 КУпАП України у вигляді штрафу. Вона настає за порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, їх охоронних зон, а також територій, зарезервованих для подальшого заповідання, забороненої господарської та іншої діяльності, порушення інших вимог режиму територій та об'єктів, самовільну заміну їх меж, невжиття заходів для попередження і ліквідації негативних наслідків аварій або іншого шкідливого впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Цивільно-правова відповідальність передбачає відшкодування збитків. Розміри шкоди визначаються на основі кадастрової еколого-економічної оцінки включених до його складу територій та об'єктів, що проводиться згідно з Законом України «Про природно-заповідний фонд України» та спеціальних такс, які затверджені постановою КМУ «Про затвердження такс для обчислення

розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» від 24 липня 2013 р. № 541.

Цією постановою затверджуються спеціальні такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду внаслідок:

–незаконної рубки або пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту;

–пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня неприпинення росту;

–знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, сіянців і саджанців;

–знищення або пошкодження газонів та квітників;

–самовільної заготівлі сіна або випасання худоби;

–незаконного збору або знищення дикорослих трав'янистих рослин, лісової підстилки, лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, ягід, другорядних лісових матеріалів;

–незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження;

–пошкодження карстово-спелеологічних, геологічних та гідрологічних об'єктів;

–проїзду транспорту, прольоту та посадки літальних апаратів;

–самовільного зайняття земельних ділянок, невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту, забруднення та засмічення їх територій;

–знищення або пошкодження інформаційно-охоронних та інших знаків;

–знищення або пошкодження осушувальних каналів, дренажних і протиерозійних систем, доріг та інших об'єктів.

Розмір шкоди обчислюється службовими особами Міністерства екології та

природних ресурсів, його органів та інших спеціально уповноважених органів державної виконавчої влади, яким надано право накладення адміністративних стягнень.

Кримінальна відповідальність передбачена за умисне знищення, зруйнування чи псування пам'яток історії або культури (ст. 298 Кримінального Кодексу України). Окремі норми кримінального законодавства передбачають відповідальність за незаконні вирубування лісу, полювання, заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, незаконне добування корисних копалин (статті 246, 248 і 249 Кримінального кодексу України).

Завдання до практичної роботи

Задача 1. Директор Українського науково-дослідного інституту тваринництва затребував від дирекції заповідника Асканія-Нова передати частину його території для використання в господарських цілях. Не одержавши згоди, він дав розпорядження чабанам випасати худобу і проводити сінокосіння у степовій зоні заповідника. Для заготівлі сіна на території площею 800 га використовувалася господарська важка техніка. Внаслідок цього були пошкоджені степові ґрунти, винищені реліктові види рослин, зруйновані місця перебування диких тварин і гніздування птахів, частина з яких загинула під час сінокосіння і випасу худоби, руху сільгосптехніки.

Охарактеризуйте правовий режим заповідника. Обміркуйте розпорядження і дії директора та чабанів. З'ясуйте всі види відповідальності за це.

Задача 2. . Напередодні нового року гр. М. зрубав блакитну ялину в ботанічному саду, а гр. Н. - таку ж ялину на території національного природного парку, за що вони були затримані робітниками міліції та оштрафовані. В той же час Державтоінспекцією був затриманий гр. С., який на особистому транспорті привіз на базар смереки, зрубані в заповіднику.

Визначте види відповідальності винних за ці дії, приділивши особливу увагу майновій відповідальності.

Задача 3. Дирекція регіонального ландшафтного парку уклала договір із

фермерським господарством «Промінь» про використання під сінокоси та розміщення пасіки 1,5 га заповідної зони та 3,1 га зони стаціонарної рекреації для випасання худоби за умови, що фермерське господарство забезпечуватиме продуктами харчування ресторани готелю та кемпінгу, розташовані в межах господарської зони, дасть можливість розмістити на належній йому на праві власності частині сільськогосподарських угідь наметовий табір та спортивний майданчик поблизу ставка загального користування для оздоровлення відпочиваючих. Чи відповідає укладений договір між дирекцією парку та фермерським господарством чинному законодавству? Які особливості правового режиму регіональних ландшафтних парків визначені чинним законодавством?

Задача 4. Для збереження мальовничих природних ландшафтів, пам'яток природи і культури в поєднанні з організацією активного відпочинку населення, туризму, спортивного полювання та любительського рибальства один з проектних інститутів розробив проект організації природної території з особливим режимом охорони і використання. Проект передбачає вирішення двох завдань: збереження природного середовища і організацію активного відпочинку населення.

Визначте оптимальний для вирішення поставлених завдань вид території з особливим режимом охорони і використання та аргументуйте Ваш висновок.

Задача 5. У зв'язку із створенням національного природного парку «Новопетрівський» та необхідністю розробки проекту організації його території, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних об'єктів і комплексів, створення системи охорони його території та об'єктів виникла потреба розмежувати функції щодо контролю за дотриманням режиму парку між органами Державної екологічної інспекції, Інспекції з контролю за використанням і охороною земель та службою охорони цього парку.

Відповідно до спільного наказу начальника Державної екологічної інспекції в області та начальника Державної інспекції з контролю за використанням і охороною земель в області, контролюючі повноваження

служби охорони парку повинні поширюватись виключно на забезпечення додержання правового режиму в заповідній зоні, зонах регульованої та стаціонарної рекреації. Працівники ж інспекцій в межах своєї компетенції здійснюватимуть контроль в межах господарської зони парку. Новостворена дирекція парку заперечила проти вказаного розподілу повноважень вважаючи, що територія парку в цілому є єдиним об'єктом охорони та правової регламентації, а тому на всю цю територію повинна поширюватись «юрисдикція» виключно служби охорони парку.

Надайте правову оцінку позиціям суб'єктам відносин. Назвіть особливості правового режиму національних природних парків. Який порядок організації та які повноваження служби охорони національних природних парків передбачено чинним законодавством?

Посилання на нормативно-правові акти

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-ХІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
4. Про екологічну мережу України : Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV ; станом на 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>
5. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>
6. Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-ІІІ ; станом на 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>
7. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної

порушенням законодавства про природно-заповідний фонд : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 541. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2013-%D0%BF#Text>

Питання до колоквиуму до Тем 4 Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

1. Що таке екологічне правопорушення? Які його ознаки?
2. Які види юридичної відповідальності передбачені за екологічні правопорушення?
3. Які основні принципи юридичної відповідальності за екологічні правопорушення?
4. Як принцип запобігання поєднується з принципом відшкодування шкоди?
5. Які органи мають право накладати адміністративні стягнення за екологічні правопорушення?
6. Які види адміністративних стягнень передбачені за екологічні правопорушення?
7. Які умови притягнення до адміністративної відповідальності?
8. Хто може бути відповідачем у цивільному процесі за екологічне правопорушення?
9. Який обсяг цивільно-правової відповідальності?
10. Як визначається розмір шкоди, заподіяної екологічним правопорушенням?
11. Які екологічні злочини передбачені Кримінальним кодексом України?
12. Які види покарань передбачені за екологічні злочини?
13. Які особливості доказування в кримінальних справах про екологічні злочини?
14. Хто може бути суб'єктом екологічної відповідальності?
15. Яка відповідальність юридичних осіб за екологічні

правопорушення?

16. Яка відповідальність посадових осіб за екологічні правопорушення?

17. Які об'єкти можуть бути пошкоджені в результаті екологічного правопорушення?

18. Як оцінюється шкода, заподіяна природному середовищу?

19. Які особливості екологічної відповідальності в умовах надзвичайних ситуацій?

20. Як вирішуються питання екологічної відповідальності при транскордонному забрудненні?

21. Які проблеми виникають при встановленні причинно-наслідкового зв'язку між екологічним правопорушенням та настанням шкідливих наслідків?

22. Чи достатньо ефективною є система юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в Україні?

23. Як підвищити рівень відповідальності суб'єктів господарювання за стан довкілля?

24. Яку роль відіграють громадські організації у боротьбі з екологічними правопорушеннями?

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Згідно «Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна», затвердженого рішенням Вченої ради Харківського національного університету від 28 грудня 2020 року, протокол № 19 – самостійна робота осіб, які навчаються, є основним засобом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Зміст самостійної роботи визначається робочою програмою навчальної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками науково-педагогічного працівника. Контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу, є обов'язковим.

Самостійна робота осіб, які вивчають дисципліну «Природоохоронне законодавство та екологічне право» включає опрацювання навчального матеріалу та джерел права. Навчальний час, відведений на самостійну роботу студентів денної та заочної форм навчання, джерела права для опанування за темами представлені у таблиці 4.1.

Формою контролю самостійно засвоєного матеріалу є поточний контроль та підсумковий семестровий контроль (разом з матеріалом, що вивчався при проведенні аудиторних навчальних занять) тощо.

Таблиця 4.1– Завдання для самостійної роботи з дисципліни
«Природоохоронне законодавство та екологічне право»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Д	З
1	Тема 1. Конституція України – основа екологічного права. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища».	2	5
2	Тема 2. Конвенція Європейської Економічної Комісії ООН «Про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища».	2	4
3	Тема 3. Конституція України. Земельний кодекс України. Водний кодекс України. Кодекс України про надра. Лісовий кодекс України. Закон України «Про рослинний світ». Закон України «Про тваринний світ».	4	5

	Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища: роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р.		
4	Тема 4. ККУ, КУпАП. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля»: від 10.12.2004 р.	2	3
5	Тема 5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». «Про затвердження Тимчасового порядку справляння плати за спеціальне використання диких тварин»: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.01.1996 р. № 123. «Про затвердження Положення про порядок установа квот на видобуток окремих видів корисних копалин»: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.1994 р. № 862.	3	6
6	Тема 6. Земельний кодекс України. Закон України «Про оренду землі». Закон України «Про особисте селянське господарство». Закон України «Про фермерське господарство». Закон України «Про охорону земель». Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель». Закон України «Про землеустрій». Постанова Кабінет Міністрів України від 22 липня 2020 року №650 «Про затвердження Правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення».	4	7
7	Тема 7. Водний кодекс України. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 № 173 «Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами».	2	7
8	Тема 8. Кодекс України про надра, Закон України «Про концесію».	5	7
9	Тема 9. Лісовий кодекс України.	2	8
10	Тема 10. Закон України «Про рослинний світ».	3	7
11	Тема 11. Закон України «Про тваринний світ». Закон України «Про мисливське господарство і полювання». Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України та Міністерства екології та природних ресурсів України від 19.06.2017 № 301/222 «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України)».	3	5
12	Тема 12. ЗУ «Про охорону атмосферного повітря».	5	7
13	Тема 13. Закон України «Про екологічну мережу України». Закон України «Про природно-заповідний фонд». Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів.	5	7
Разом		42	78

5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО УЧАСТІ У ПІДСУМКОВОМУ КОНТРОЛІ

Підсумковий семестровий контроль проводиться у тестовій формі з метою визначення рівня засвоєння студентами навчальних матеріалів. Контрольне завдання складається з таких видів тестових завдань:

1. Закритий тест з однією правильною відповіддю, яку необхідно вибрати із запропонованих двох варіантів. Тестове завдання закріплює репродуктивний рівень пізнання.

Приклад 1

Чи правильне твердження наведено?

Регіональні ландшафтні парки, зони – буферна, антропогенних ландшафтів, регульованого заповідного режиму біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності українського народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України.

Варіанти відповіді: «Так» або «Ні».

Правильна відповідь: «Так».

Приклад 2

Чи правильне твердження наведено?

Ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки, створені до прийняття Закону України «Про ПЗФ», можуть бути приватизовані.

Варіанти відповіді: «Так» або «Ні».

Правильна відповідь: «Ні».

2. Закритий тест з однією і більше правильними відповідями, в якому із запропонованих варіантів необхідно відзначити не менш однієї правильної відповіді. Тестове завдання відображає репродуктивний рівень пізнання.

Приклад 3

Знайдіть правильне твердження (правильні твердження):

Дозвіл на спеціальне використання води водних об'єктів загальнодержавного значення надають:

A. Органи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України;

B. Органи Державного агентства водних ресурсів України;

C. Кабінет Міністрів України та місцеві державні адміністрації;

D. Такі об'єкти перебувають у державній власності і тому їх використання є загальнодоступним і не потребує спеціальних дозволів.

Правильна відповідь: B.

При розгляді цього прикладу студенти повинні усвідомити, що за неправильні відповіді студенти отримують негативне оцінювання.

Приклад 4

Лісослав в Україні:

A. Дозволений на всіх водотоках;

B. Дозволений на всіх водотоках, крім малих річок;

C. Дозволений на всіх водотоках, крім судноплавних річок;

D. Дозволений на всіх водотоках, крім гірських річок;

E. Заборонений на всіх водних об'єктах.

Правильна відповідь: E.

3. Закритий тест на знаходження відповідності, в якому кожному варіанту відповіді необхідно проставити ідентифікатор відповідного йому поняття.

Тестове завдання відображає репродуктивно-алгоритмічний рівень пізнання.

Приклад 5.

Група А		Група Б	
А	Ліміт використання води	1	Граничний обсяг скиду забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти, який встановлюється в дозволі на спеціальне

			водокористування
Б	Ліміт забору води -	2	Граничний обсяг використання води, який встановлюється дозволом на спеціальне водокористування
В	Ліміт скиду забруднюючих речовин -	3	Граничний обсяг забору води з водних об'єктів, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування

Відповіді:

А	2
Б	3
В	1

4. Відкрите тестове завдання творчого рівня пізнання, в якому студент повинен продемонструвати логічність, зв'язність, інтегративність, використання основних понять і термінів, наявність висновків за результатами аналізу, вираження своєї думки з проблеми.

Приклад 6.

Запитання. *Схарактеризуйте організаційно-правові заходи охорони земель в Україні.*

Відповідь. Організаційно-правові заходи охорони надходять від органів державної влади і управління, правоохоронних органів, самих землевласників і землекористувачів. Вони вирішують завдання охорони земель у специфічних, властивих їм формах, відповідно до місця призначення даного виду органів у державній і господарській системі.

Вищі органи державної влади і управління вирішують це завдання шляхом активної законодавчої діяльності:

а) законодавчі акти, що перестали відповідати охороні земель, замінюють новими;

б) приймають нормативно-правові акти з тих питань охорони земель, що раніше не були урегульовані в правовому відношенні.

Земельним законодавством передбачено такий захід охорони земель, як відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам і втрат сільськогосподарського й лісогосподарського виробництва.

Посиленню охорони земель чималою мірою сприятимуть розроблення і прийняття в районах і областях комплексного перспективного плану підвищення рівня землекористування і охорони земель, що значно поживить і конкретизує роботу місцевих Рад щодо поліпшення використання земель і забезпечення їх охорони, зробить їхню діяльність більш предметною і цілеспрямованою.

Тестове завдання складається з 40 запитань. Кожна вірно виявлена відповідь оцінюється в 1 бал. Бали за відповіді складаються. Максимальна кількість балів за підсумковий контроль складає 40 балів.

Студент повинен відповідальне поставитися до підготовки до підсумкового тестування. Для опанування теоретичними матеріалами у процесі підготовки до виконання підсумкового тестового завдання студенти повинні всебічно ознайомитися з лекційними матеріалами, розглянути і усвідомити зміст питань до іспиту, вивчити рекомендовані джерела права для самостійного опанування.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра екологічного моніторингу та заповідної справи

Ганна ТІТЕНКО

2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО (назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший / бакалаврський
галузь знань 10 Природничі науки
(шифр і назва)
спеціальність 101 «Екологія»
(шифр і назва)
освітня програма Екологія
(шифр і назва)
спеціалізація _____
(шифр і назва)
вид дисципліни обов'язкова
(обов'язкова / за вибором)
факультет навчально-науковий інститут екології

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою ННІ екології

«30» серпня 2024 року, протокол № 16

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Гололобова Олена Олександрівна – доцент, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри екологічного моніторингу та заповідної справи ННІ екології.

Програму схвалено на засіданні кафедри екологічного моніторингу та заповідної справи

Протокол від «29» серпня 2024 року № 19.

Завідувач кафедри екологічного моніторингу та заповідної справи

_____
(підпис) Надія МАКСИМЕНКО
(ім'я, прізвище)

Програму погоджено з гарантом освітньої програми першого рівня «Екологія» (бакалавр)

Гарант освітньої програми першого рівня «Екологія» (бакалавр)

_____
(підпис) Ганна ТИТЕНКО
(ім'я, прізвище)

Програму погоджено науково-методичною комісією ННІ екології

Протокол від «30» серпня 2024 року № 11.

Голова науково-методичної комісії ННІ екології

_____
(підпис) Надія МАКСИМЕНКО
(ім'я, прізвище)

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Гололобова Олена Олександрівна

ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Навчально-методичний комплекс для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю Е2 «Екологія»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 30. 01.2025. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 5,83. Обсяг 1,431 Мб. Зам. № 47/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна